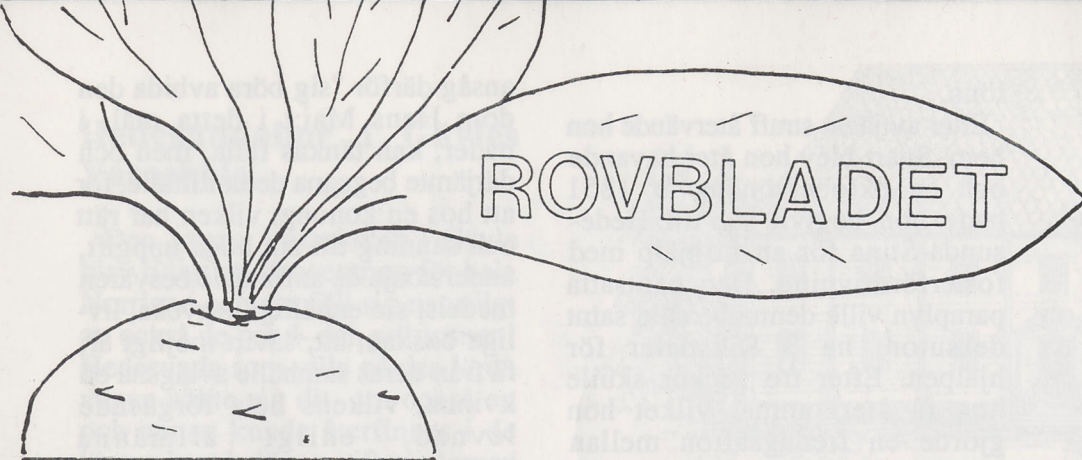

Medlemsblad för HEDESUNDA HEMBYGDSFÖRENING

Spelmän i Utomälven

Detta foto är från sommaren år 1900. Det visar Utomälvens spelmanslag när det deltog vid ett bröllop på Hadeholms herrgård. Då gifte sig Johan Larsson, Harmyra, sedemera bonde i Brunnsheden och känd som "Johan på Heden", med Kristina Jonsson, Hade.

Musikanterna är fr v Sven Hilding, Sevalbo, Erik Eriksson, Juvansbo, Per-Olof Eriksson, Belgsnäs, Lars Elfving, Belgsnäs, Erik Wiking, harmyra och Anders Hilding, Sevalbo. På gamla dar återiupptog de sitt musicerande till egen glädje och andras förnöjelse.

Hedesunda-Stina -abortgiverskan

På 1850-talet levde i Tierp en kvacksalverska, som hjälpte många ogifta havande kvinnor att fördriva foster. Detta framkom vid en i december 1851 företagen undersökning med anledning av venersjuk smitta, och då man funnit anledning förmoda, att en av de undersökta nyligen fött barn, vilket också erkändes. Barnet var sen två dagar gömt på vinden, där det tillvaratogs. Vid rättsmedicinsk undersökning befanns det vara framfött i sjunde månaden och ej andats.

Kvinnan i fråga uppgav, att hon först 1850 under havandeskap fått hjälp med fosterfördrivning av en på orten känd kvacksalverska, Stina Jonsdotter, kallad Hedesunda-Stina. På samma sätt hade hon nu lyckats förkorta havandeskapet. Tierps häradsrätt fick ärendet om hand för undersökning angående aborten. Man fann då orsak att misstänka, att en mängd andra kvinnor i Tierp också fått hjälp av Hedesunda-Stina, och att hon lång tid "oförsynt praktiserat denna konst".

Vid anställd undersökning i Stina Jonsdotters bostad hade åklagaren funnit ett skåp i stugan, vari förvarades bland annat dels pulver, salvor och rötter och dels liqvida i flaskor och buteljer samt recept, ävensom arsenik och en söndrig spruta. Alltsammans paketerades, förseglades och insändes till Konungens Befallningshavande för undersökning.

Inför häradsrätten erkände den instämnda kvinnan, att hon efter förfrågan infunnit sig i Stina Jonsdotters bostad efter tre veckor mellan klockan 10 och 11 på natten. När hon kom, fann hon Stina hjälpa en annan kvinna, varför hon ombads stiga upp på vinden och vänta, tills hon nedkallades till behandling. Då hon ej hade kontanter att betala med, erbjöd hon ett sidenparaply som pant för de 3 Riksdaler, som Stina Jonsdotter begärde i ersättning. Stina Jonsdotter tog emot paraplyet mot löfte, att kvinnan snarast skulle utbyta det mot kontanter. Kvinnan blev hjälpt och "befriad" från sitt foster men ej från straffet för fostrets läggande å

lön.

Efter avtjänat straff återvände hon hem. Snart blev hon åter havande och en oktober söndag år 1851 hade hon begivit sig till Hedesunda-Stina för att få hjälp med fosterfördrivning. Den pantsatta paraplyn ville denna behålla samt dessutom ha 3 Riksdaler för hjälpen. Efter tre veckor skulle hon få återkomma, vilket hon gjorde en fredagsafton mellan klockan 10 och 11. Hon såg då, att en annan kvinna närmade sig stugan, och som troligen var ute i samma ärende, som hon.

Häradsrättens undersökning ledde fram till, att flera kvinnor i Tierp blev instämnda till rätten att svara för fosterfördrivning eller försök till sådan. I de fall man fann bindande bevis utdömdes straff. Även kvacksalverskan blev instämd till häradsrätten, men rättens utslag blev "att Stina Jonsdotter ansågs ej kunna åt saken fällas". Domen överklagades hos Hovrätten, vilken begärde SundhetsCollegiums utlåtande, som mynnade i "att ej med visshet kan antagas att någondera av nämnda tilltalade kvinnor vid ifrågavarande tillfälle sig i havande tillstånd med foster befunnit, men att dock ej osannolikt är, att de var havande". Så den gången slutade det lyckligt för Hedesunda-Stina, som naturligtvis inför rätten förnekat, vad hon anklagats för.

Vem var då Hedesunda-Stina eller som hon hette: Stina Jonsdotter? Några knapphändiga uppgifter om henne omtalar, att hon var född i Hedesunda år 1802. 1826-27 var hon instämd till Hedesunda häradsrätt anklagad för mordbrand men frikändes. Därefter tjänade hon på olika ställen. Så småningom blev hon gift med en statdräng och bosatte sig i Tierp.

Av ett sockenstämmoprotokoll från Tierp av år 1853 får vi veta, att Hedesunda-Stina suttit i läns häktet i 1 år och 11 månader "under tilltal för fördrivning av foster, men genom Kungl Svea Hovrätts utslag, blivit på fri fot och till socknen återvänt". Vid stämman upplystes, att Kronolänsmannen Anstrin ämnade i laga ordning, hos Kungl Maj:t anförda underdådiga besvär över hovrättens utslag. De talrikt församlade sockenmännen med kyrkoherden som ordförande

ansåg därför "sig böra avbida den dom Hans Maj:t i detta mål, i nåder, kan tänkas fälla, men och därjämte begagna detta tillfälle, för att hos en konung, vilken har rätt och sanning till sin höga uppgift, understödja de anförande besvären medelst sin enhälligt uttrycka, livliga önskan, att, såvitt möjligt är, få från deras samhälle avlägsna en kvinna, vilkens hela förgående levnad, enligt allmänna övertygelsen, är en kedja av de gräsligaste missgärningar, vartill, såsom sista länken, sluter sig det avskyvärda alla heligaste känslor upprörande, brott, för vilket hon nu senast varit anklagad och häktad, ur vilket, ehuru hon därtill av lagen icke kunnat dömas saker, hon likväl, enligt flera kvinnors inför domstol avlagda bekännelser i årtal utövat."

Citatet är hämtat ur en skrivelse, som ordföranden på förhand uppsatt. Denna upplästes för sockenmännen och blev enhälligt godkänd och beslöts "att densamma, till den kraft och verkan den kunde hava, skulle bifogas de besvär Herr Krono Länsmannen Anstrin var sinnad att hos Kongl Maj:t anförda över Hovrättens utslag".

"Men därjämte ansåg Sockenmännen skäligt, att fastställa ett vite af 50 Riksdaler Banco för den, som hyser eller tager i sitt försvar ovannämnda Stina Jonsdotter, för den dymedelst, under den tid Kongl Maj:ts dom i målet avvaktas, om möjligt befria socknen från denna samhällssvårliga person, vilken genom sina förskräckliga brott, förverkat alla anspråk på medlidande och understöd, till och med av sin egen man, vilken vid stämman närvarande öppet förklarade, att han härefter aldrig varken kan eller vill med henne sammanleva."

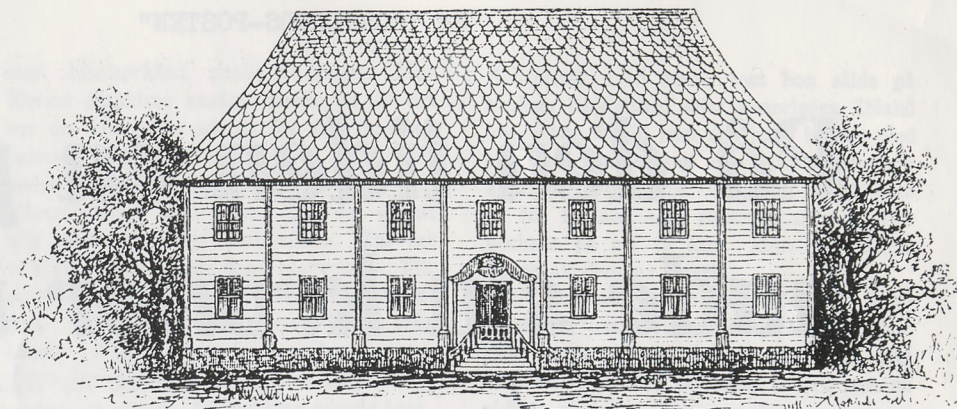
Aborten var ingen nyhet. Den har förekommit hos alla folk, såväl naturfolk som civiliserade. Den kunde vara laglig eller olaglig. Av det anförda torde tydligt framgå att fosterfördrivning jämfördes med mord. Att många ogifta kvinnor ändå tog risken, som följde om aborten blev känd, berodde till stor del på den skam det var för en ogift kvinna att föda barn och den svåra ställning och behandling, som mor och barn oftast utsattes för. För kvacksalverskan var abortgivningen en inkomst.

Hedesundabor i Gävles Vasaskola

Den gamla Vasaskolan i Gävle blev tidigt ett lärocentrum för hela Norrland och det föll sig naturligt att också de bond- och prästsöner i Hedesunda som ville gå den lärda vägen sökte sig dit, om också en och annan kunde återfinnas i de längre bort belägna stiftsskolorna i Uppsala och Västerås. Säkert kom redan på 1500-talet flera Vasaelever från Hedesunda men det är först efter 1639, då skolans matriklar kommer in, som notiser eller namn bevisar hedesundisk proveniens. En **Johan Furman**, djäkne i Gävles rektorsklass, insamlade 1647 57 daler och 29 öre vid sockengång i Hedesunda, där hans styvfar N. Holmius var kyrkoherde. Furman blev student i Uppsala 23 septmber 1648, återkom till Hedesunda som komminister 1657. Dessvärre tycks han ha varit en liten Casanova, misstänktes för vänsterprassel med fru Margareta Thel i Gävle och straffades för sängläge med klockarfrun i Hedesunda, vilket renderade honom 8 dagars fängelse i sinkabirum.

Petrus Jonae Collin, bondson från Hedesunda, var lärare i Gävle 1657-1670 och dog som komminister i Torsåker 1702. Under sin Gävletid knäckte han extra genom att sjunga och spela på marknaden. 1669 nämns i uppbördslistorna (där det angavs hur många kannor enbär som Gävleeleverna plockat till sin rektor, enligt gammal sed) **Andreas Petri Hedsundius**, och prästsönerna **Chrysostomus Linnelius**, senare kyrkoherde i Segersta, och **Johannes Collinder**, kyrkoherde i Österlöfsta. Prästson var också **Per Halenius** som levde o. 1691-1770 och dog som komminister i Uppsala, blind.

Nils Larsson, på "Brunfallet" hade en son Nils, som skrevs in vid Gävle lärdomsskola 1708 och sedan blev kassör i Löfsta, stamfar för den kända lalarsläkten **Bergsten** i Gävle, dog 1773. Hans son **Carl Bergsten** d. ä. donerade bl. a. Vasaskolans honnörstipendium till bästa student och var med och grundade Borgarskolan, bodde i en ännu

Det på 1670-talet uppförda gymnasie- och skolhuset.

bevarad gård nära Gammelbron. Dennes söner lektörerna **Carl** och **Nils** verkade också i Gävle, den senare som föregångsman i ämnet matematik i Sverige. De båda vilar under två tvillingstenar med högtidliga nötta inskrifter på Gävle gamla kyrkogård.

Under 1700- och 1800-talen var det fortfarande söner till bönder och präster men också länsmän som studerade vid Vasaskolan. **Lars Almén**, 1723-82, komminister i hemsocknen, och **Carl Olof Kihlström**, 1778-1851, i samma kondition, tillhörde den senare kategorin. **Olof Bolund**, 1775-1854, var en bondgrabb som blev prost i hemmaförsamlingen. Han öm-made för de fattiga folkskoleeleverna, byggde skolhus och skänkte en fond till inköp av skor. **Per Olof Hedenborg**, 1786-1827, avancerade till komminister i Söderala medan bondsonen **Olof Hedenström**, 1807-81, stannade i samma befattning i hemsocknen. **Anders Hedenborg**, född 1823, inskrevs i Gävle skola 1836 och blev en av Hedesundas första skollärare - folkskolan startade ju 1848 - men drunknade under en badning. Namnen Hedenborg och Hedenström är tydligen tagna efter sockennamnet.

Alla skolepiltar nådde inte ända fram till examen. **Anders Bomquist**, från Hedesunda var född 1778, inskrevs på Vasaskolan 1790 men avbröt studierna 1800, sannorlikt för att återgå till jordbruket. Ändå vet vi rätt mycket om honom tack var hans kriabok, som skänktes till Vasaskolan 1924. I kriaboken har han avfattat åtskilliga uppsatser och brev på svenska och latin.

Han skriver exempelvis till sine "hulde föräldrar:...åligger det mig att berätta det jag lyckligt hitkommit til denna stad och lärohus samt att min hälsa hittills varit gynnande. Den tanken torde hos mina Föräldrar upstiga at någon barnslighet ännu hos mig finnes som wid termins slut skriver et dylikt bref, då jag i stället bordt anhålla om häst til min hemresa, men det är at jag måst rätta mig efter mina Lärares befallning...Mine Hulde Föräldrars lydigste Son, ödmjukaste tjenare." Det måste ha känts bittert för unge **Anders** att efter så många år på skolbänken övergå till de triviala näringarna, men han tycks ha bevarat sin bok hemma i stugan som ett minne och bevis på sin lärda bana. Och då de vandrande skolarerna kom till hans gård för att hämta sina djäknepengar till skolan - nog lade han väl några extre ören i djäknepåsen?

Kommunikationerna till Gävle var ju länge krångliga. Som framgår av Bomquists brev fick Hedesundapojkarna bo i terminskvarter och antagligen leva på medhavd matsäck. Också de små realskoleeleverna från Hedesunda brukade på 1900-talet oftast bo inackorderade. Dagens Hedesundabarn kan som regel åka buss till högstadiet vid Solängen och respektive gymnasieskolor. Man slipper de långa djäknevandringarna och skakiga hästskjutsarna men fortsätter ändå på modernt vis sekelgamla utbildningstraditioner norr om skogen. Förr blev nästan alla präster, nu blir man ju allting, tjänstemam, vävare, skolminister och landshövding, och det duger ju det med.

Alf Uddholm.

På den tiden en piga hade sju kronor i årslön.

Mor Karin Engvall, Ulanda, ger några glimtar från en 90-årig levnadsbana.

En hedersgumma av den gamla gedigna stammen är mor Karin Engvall, född Jonsdotter, i Ulanda, Hedesunda. Hon går i morgon in i sitt 91:a levnadsår. Trots sin höga ålder är morgondagens 90-åring i Hedesunda vid ypperligt god hälsa. Visserligen är synen något nedsatt, men hörseln däremot tycks det inte vara något fel med och gott minne har hon. Norrlands-Postens medarbetare besökte den gamla härförleden för att få veta något om hennes arbetsgärning under tidigare dagar.

Hon satt vid bordet i den trevna lilla sommarstugan vid gården och besvarade frågorna lugnt och klart och redigt. Mor Engvall är född i Fällinge i östra bodtrakten och var äldst bland tio syskon. Hon tillhör en kraftsläkt på fädernet. Hennes far var fördelstagaren Jonas Erson-Boström, som var känd vida omkring för sin enastående vighet och styrka. Som ungkarl deltog han vid brottningsstävlingarna på midsommarplatsen i Bruunn. »Svedd-Jonas», som han gemenligen kallades, var fruktad bland sina medtävlare, ty han var inte god att tas med. Flera år i följd erövrade han den av socknens kraftkarlar så åtrådda kungatiteln. Som barn visste inte mor Karin Engvall och de övriga i barndomshemmet att deras far var så vig och stark. Det fick hon veta först när hon som 16-årig flicka kom i tjänst till framsöcken, där man väl kände till »Fällingekungen» och hans bedrifter på brottningsvädjebana. Jonas Ersson var i sin dotters minne en mera blygsam man som inte talade om sitt kunnande ens för de närmaste.

Hans dotter tycks heller inte vara så mån om att skryta av sin far något i det avseende; äpplet faller inte långt ifrån trädet. Hon hör även till de stilla och lugna i landet, som inte vill göra stort väsen av en sak. Säkert skulle hon ingen-ting ha sagt om sin far om inte vi inlett samtalet om honom. När mor Engvall var en flicka på sex år blev hennes far omvänd till Gud, berättar hon. Det var en

väckelse i bodtrakten och alla kommo till Jonas Ersson och ville ha tröst i sina själsbekymmer. På den tiden brukade man ar-ordna juldanser i Fällinge som annorstädes i trakten. Han var med på en sådan juldans och tog även sin hustru och dottern Karin med sig. Men efter den dansen kom väckelsen, och då var far och mor bland de första som blev väckta. Sedan var det ingen dans i bodtrakten sedan mor Engvall var kvar, ty både unga och gamla hade blivit omvända och flytt till Gud.

Som 16-årig flicka

kom mor Engvall i tjänst hos ett bondfolk i Böle. Och det var där som hon först fick kveta att hon hade en sådan kraftkarl till far. Så de fordrade en hel del även av henne. Vid tröskningen fick hon vara med och bära tunga sädessäckar — varannan säck — uppför en trappa till matboden. Det kände på ryggen, hon tyckte att hon hade säcken kvar sedan hon slutat bära. På den tiden torkade man säd på bastun, det kallades att gista. Man eldade på bastun och torkade malt, som hon fick vara med om att bära, aldrig att karlarna hjälpte till. Så var hon med i ladugården och på slåttern. Det var ett tungt arbete. Hon gick på en sank rönning, »Bölrönningen», och bar bördor, ett 40-tal efter varandra på samma dag. En del bördade, en del strängade och en del bar. När jag gick hem om kvällarna så snodde hela jorden med mej, säger hon. Det var för tungt arbete för en ung flicka. Men jag lever än, fortsätter hon, det gick igenom. Fast tidvis blev hon sjuk av allt hårt arbete och måste ge sig av hem och ta igen sig några dagar.

Det var långa arbetsdagar under slåttern. Redan kl. 3 om mornarna började man slå det gick lättast att slå i daggen. Vid ängs- och myrslåttern skulle man rusta ut sig för en veckas vistelse borta vid »Västansunden». Det var inte så hårt arbete som hemma på häradvallarna. Till att börja med låg slätterfolket tillsammans i en koja, det kunde nog vara trångt om utrymmet på

laven ibland, men sänjan var god och man sov bra efter ett drygt dagsverke. Sedan fick man ligga i en lada, som inte var så riktigt tät i taket. En regnvädersnatt strömmade det genom taket och slätterfolket blev alldeles genomblöta. På morgonen måste de fara därifrån allesammans.

Inte ens kolning avskräckte.

En bondpiga på den tiden fick vara med på olika slags arbeten. Gårdsfarfar och hon körde hö från »Västert» och »Klit» och kol till Söderfors. Hon blev också tillfrågad av karlarna om hon ville vara med vid kolningen. — Säg nej du flicka, kunde mor i gården säga. Hon tyckte att det inte var något för en ung flicka. Men det var roligt, säger hon, även om det var kallt. Hon fick vara med och stybba milorna och sköta milvakten. Och bostaden under den tiden var kolkojorna. Även hemma i bodtrakten var hon med och hjälpte far sin kola. Man for över sundet till Jörsön, där man kolade åt Söderfors bruk. Sedan körde man kolen på vinterföret över fjärden till bruket. Kolkörningen slapp hon vara med om hemma, men själva kolningsarbetet deltog hon i. Från hembyn till Kågbo hade hon mörka skogen att vandra genom. Far hade lagat till stickbloss åt henne som hon hade att vägleda sig med.

Som bondpiga i Böle hade hon mycket att göra under senhösten och fram till jul. Det var slakt, brygd och bak och mycket annat. Sedan var det roligt att få fara till kyrkan om jultorgn. Husmor var en snäll människa och uppmuntrade sin tjänsteflicka på flera vis.

— Om du gör det där riktigt bra så ska du få det och det, sade hon. Annars var lönen inte stor. Hon hade tre kronor i staning och fyra kronor i lön. Således fick hon nöja sig med sju kronor om året i kontanter samt kläder och skor. Lagning och sådant fick hon kosta på själv. Under slänkveckan på hösten hade tjänstefolket ledigt i tre dagar före flyttningstiden.

*21 kor och lika många getter
att sköta.*

Så tog hon tjänst på en gård i Oppåker. Under den tiden vistades hon i gårdens fäbodvall på Heden. Det var tre stugor på vallen, »Prästas», »Mellangårda» och en till. Den 19-åriga flickan hade då 21 kor och lika många getter att sköta om åt tre olika ägare, ty det var en del utanvidsfolk som hade sina kreatur tillsänimåns med böndernas. Stintan hade många kärl att hålla reda på, och tre kärnor skulle hon kärna smöret i.

Hemma i bodtrakten fick hon även göra rätt för sig. Hon följde ned till staden och hjälpte till med slätterarbete, det var vanligt att folket i trakten gjorde sådant arbete på förtjänst innan man började med slättern åt sig själv. Ända till Falun for man på slätterarbete och åkte då tåg från Gefle. Man slog på båda sidor om järnvägen och på en vret vid Korsnäs. Och under fritiden for man in till Falun för att se kyrkorna. Slätterkarlarna hade 1.50 om dagen och kvinnfolken en krona.

Mor Karin gick i flyttskola i hemtrakten och hade »Lek-moster» till lärarinna. Det var en bra men sträng lärarinna, och det behövdes också att vara sträng. I flyttskolan skulle barnen lära sig hela katekesen,

men bibelspråken skulle de slippa. Mor Karins föräldrar ansågo emellertid att det var det viktigaste och därför fick hon och hennes syskon lära sig även dem. De andra barnen var elaka och kallade dem »läsarungar». Men sedan blev det så att alla skulle lära sig bibelspråken. Då var vi glada att vi kunde dem, säger hon. För skrivningen var särskild skrivskola anordnad. Lärare vid denna var Hassel från Landa. Han var lam i högra handen men ~~skrev bra med den vänstra~~. Och duktig var han att räkna. Skrivskolan varade bara en månad, man skulle lära sig den konsten på så kort tid.

Många promenader till Gefle.

Till Jönnes i Landa kom mor Engvall i tjänst som 23-årig flicka och stannade där tre år. Där var inte så många djur att sköta, så det blev mera en vila för henne. Så flyttade hon till Erik-Ols i Ulanda där hon med tiden skulle bli sonhustru och bondmora. Efter tre och ett halvt år som tjänsteflicka tog hon och hennes man vid. Det var som arrendefolk under bolaget. Ej mindre än tio barn hade makarna tillsammans, och hon sticker inte under stol med att det var strävsamt många gånger. Hon gick till Gefle stad många gånger med produkter, och hon gick över fjärden till

Söderfors med smör, som hon sålde på brukets handelsbod eller annorledes. Ibland körde hon in till stan och hade barnen med sig, på hemvägen tog man bakföra med sig åt socknens handlare. En gång råkade dom ut för luffare, som stannade skjutsen och pockade på att få åka. Men mor Karin körde av dem av lasset.

Nu framlever hon sin ålderdom bland barn och barnbarn på den gård där hon varit under större delen av sin levnad. Det är sonen Per Olof och hans hustru som nu sköter gården. Hennes make och fyra av barnen har hon följt till graven. Nu är hon gammal och känner sig som en »överflödsvara». Men alla omkring henne är så snälla mot henne, säger hon. Det är en stillsam och gudfruktig människa med ett barnafrent och ödmjukt sinne — åtminstone har jag fått det intrycket de gånger jag träffat och samspråkade med mor Engvall i Ulanda. Just nu kände hon det särskilt tungt, därför att två av barnbarnen skulle in i beredskapstjänst. I 60 år har den gamla varit frälst, hon kunde inte leva utan att ha förvisning. Och det gläder henne att även barnen flytt till Gud för varv. Så ungefär talade mor Karin Engvall i Ulanda, som fyller 90 år i morgon. Det är en hedersgumma värd allas vår aktning och vördnad.

Vykort från 1902, taget från Öhn mot norr

Hedesunda Socken

Hedesunda utgör provinsens sydöstra del, gränsar i norr till Wahlbo, i öster till Elfkarleby och Tierps socknar i Upsala län, i söder till Wåhla och Nora socknar i Westerås län, i sydväst till Fernebo och i nordväst till Årsunda socken och bildar en nästan jemnt, med endast enstaka svaga höjningar markeradt land. Dalelven, som på sin väg från Dalarne till Upland genomflyter Fernebo och Hedesunda socknar, samt till en ringa del äfven i Westmanland flyter, efter att i Fernebo hafva utvidgat och delat sig, i en enda strömfåra öfver gränsen mot Hedesunda, der den snart åter utbreder sig, och bildar tvenne betydande genom öar skiljda vatten, kallade Hedesundafjärdarne, hvarefter den, före sitt inlopp i Upland delar sig i flere grenar, dervid bildande en mängd öar och holmar. Hela denna vattenmassa inom socknen upptager en areal af ej mindre än 16050 Fd eller 89880 quadratrefvar och bildar öfver 200 större och mindre öar och holmar, af hvilka de anseeligaste äro Görsön till en del belägen inom Tierps socken, och på hvilken Söderforss bruk inom Upland är beläget, Gässön, Quarnön, Bramsön, Skenön, Tjursön, samt den ö, som bildas af den, från Wahlbo kommande genom elfven löpande sandås, på hvilken öns by är belägen.

Sjöar och tjernar finnas sammanräknade 28 stycken, bland hvilka de förnämsta äro Bysjön, till större delen liggande inom Fernebo socken, Ölbo sjön i midten af socknen och sjön Ingen, söder om Dalelven på gränsen emellan Upland, Westmanland och Gestrikland. Alla vattendrag inom socknen utfalla i Dalelf-

ven och de förnämsta ibland dem äro:

Ålbo ån i dess sydvästra del som hemtar sitt vatten från Bysjön och deromkring liggande sjöar och stora massor, samt under sitt lopp till elfven upptager Getmursån, hvilken hafvande sitt tilllopp från flera inom Hedesunda och Årsunda belägna sjöar, tager sin riktning söderut, till dess den förenar sig med den förstnämnda; - Ölboån, som från Gammelsälls och Ölbo sjöarne rinner söderut och nära sitt utlopp i elfven upptager Åsbygge bäcken och Rångsta ån, alla tre, före sitt utlopp genomskärande framsocknens vidsträckta inägor. Socknens största längd ifrån norr till söder är nära 2 3/4 mil, och dess största bredd från öster till väster nära 2 1/2 mil, den bär om man undantager den Dalelven omfattande sydöstra delen, i allmänhet samma prägel, som den tillgränsande delen av Wahlbo och sänderfaller i fyra hufvudafdelningar, som till jordmån och utseende äro något skiljaktiga; den största och förnämsta af dessa är socknens framtrakt, som med sin, till stor del av lerjord bestående bördiga och tätt bebyggda inägotrakt, vid Dalelvens norra strand, och den ståtliga kyrkan i förgrunden, erbjuder för ögat en vacker anblick, dess skogskiften äro likasom i solfjädersform utlagda kring inögor-na; - den västra eller Vinnarsjögränden är mera kuperad än det öfriga af socknen, men vidsträckta mossar i närheten af byarnes inägor, göra dessa frostländta, ehuru jorden i allmänhet är af temmeligen god beskaffenhet, den norra och nordvästra delen, som förr utgjort allmänningsskogar under Forssbacka, Mackmy-

ra och Elfkarleö bruk, hafva först under senare tiden blifvit till hemman indelade och skattlagde, hvarföre också jordbruks-skötseln, här kan anses ännu vara i sin linda; ägarne till de små hemmanen, som ligga kringströdde i hela trakten hafva med sina små tillgångar att sträfva emot en mager jord och frostländhet, endast Kågbo by och de hemman, som ligga närmaste elfven äro i detta afseende bättre lottade. I den söder om Dalelven belägna trakt, som under namn af Belgsnäs allmänning, för ej lång tid tillbaka tillhört Söderforss bruk, är genom den bättre jordmånen och elfvens välgörande verkan på vextligheten, deremot jordbruket mera lönande, likväl med förbigående af den skada, som förorsakas genom årliga öfversvämningar. I slutet av maj och ibland senare inträffar här, det uti bergstrakterna i det innre af landet sammanförda vårvattnet, och bildar den så kallade vårfloden, hvarigenom Dalelven vanligen stiger 5 à 6 fot öfver lägsta vattenståndet och för flere veckor alldeles fördränker kringliggande ägor, emedan afloppen för den hopade vattenmassan, äro genom brist på upprepning så grunda att den till ock med vid inträffande av långvarigt regn stiger öfver de, kring de vidsträckta stränderna liggande inägor och öarne i elfven varande anseeliga ängesmarker, som obetydligt höja sig öfver vanliga vattenståndet. Många år händer det ock, att utom vårfloden en annan öfversvämning, den så kallade fjällfloden inträffar, och sker detta vanligen i juli månad, då vattenytan höjer sig nästan till samma grad som vid vårfloden.

Tvenne gånger har under senaste hundra år en mer än vanligt förstörande flod inträffat, nämligen år 1764 då elfven vårtiden nådde en höjd af tio fot öfver lägsta vattenståndet och trängde upp på midten af ett, kyrkoherdebostället tillhörigt åkergärde till en der ännu befintlig stor sten. Färjekarlen som då måste öfvergifva sin stuga der vattnet steg ända upp i bakugnen, begagnade under tiden pstors tionde lada till bostad; samt 1844, då floden började omkring den 25 juni och under augusti månad steg så betydligt att den på åkrar och ängar trängde ända upp till Brunnsby, så att folket måste färdas till kyrkan i båtar.

Ehuru klagomål öfver Dalelfvens öfverstvämningar redan i början af detta århundrade åtskilliga gånger anförts, såväl af strandegarne hos kongl. majts Befallningshafvande, som ock af deras ombud vid riksdagarne, föranledde detta likväl ej någora kraftigare åtgärder och endast obetydliga rensningar på spridda ställen blefvo derar en följd, till dess på grund af Kongl. majt. Befallningshafvandes förordnande den 30 oktober 1951, under sökning om ändamålsenligaste sättet för upprensning af elfvens strömfåror till förekommande af öfversvämningar påföljande år företogs af nuvarande öfversten S. P. Bergman, hvars förslag härom hufvudsakligen innehåller: att de öfversvämmade inägorna inom Hedesunda utgjordes av 143 Ta 20 Kpp. odlad mord och 2990 Td 12 Kpp. ängemark samt inom Fernebo 81 Td 16 Kpp. odlad jord och 2709 Td äng, eller sammanräknadt 5924 Td 16 Kpp., hvilka vad ängen beträffar, af de mindre

flödena visserligen gjordes mera fruktbärande, men deremot af de större förderfvades för flere år, hvarvid floden steg så högt att den odlade jorden äfven tog skada. Och då hinder skulle möta för strömfallens sänkning till sådant djup, att floden derefter ej kom at öfverstiga det område, elfven vid lågt vattenstånd intager, genom de dermed förenade betydliga kostnader och den skada, som derigenom skulle tillskyndas de vid Hedesunda och Fernebo fjärdarnes utlopp belägna dyrbara Söderforss och Gysinge jernverk, så borde åtminstone tills vidare någon sänkning af vanliga och lägsta vattenytan icke förekomma, utan den ifrågasatta rensningen endast afse att hastigare befordra flodvattnets aflopp, hvarigenom de högre flödena förekommes, utan att behöfvva sänka de ofvanföre bruken varande vatten lägre än de hittills varit. De närmast nedanom dessa vatten liggande strömmar borde således endast upptagas till det djup lägsta vattenytan nu visar och utvidgas på bredden, hvarigenom de komma att verka som bräddaflopp, men de der nedanför liggande strömmar så mycket mera fördjupas åü det större fall i sjelfva afloppet må beredas. Som denna rensning likväl skulle åstadkomma stor skada på de inom Uppland efter elfven liggande egor, så borde rensning inom Upsala län, samtidigt företagas.

Kostnaden för den sålunda föreslagna rensningen är beräknad att uppgå för den inom Gestrikland varande del af elfven till 87422 Kr och den inom Uppland till 43416 Kr. Frågan om Dalelfvens sänkning råkade ytterligare i glömska, till dess den förledne

2 september af Hedesunda socknemän i allmän socknestämma åter upptogs, och beslöts af dem att under 15 år utgöra 30000 dagsverken, för verkställande af ofvannämnde förslag, så framt bidrag af allmänna medel, för öfriga kostander beviljades.

Socknen har, som förr nämnt är, nästan öfverallt en jemn yta och endast i Winnersjötrakten förekommer några få mindre bergshöjder; den sand eller rullstensås, som i beskrifningen öfver Hille och Wahlbo socknar, förr omnämnts är deremot anmärkningsvärd. Sedan den genomlöpt östra hörnet af Årsunda, går den söderom Fremlingshem in uti Hedesunda och fortsätter, lika skarpt framstående, som under sitt föregående lopp i sydlig riktning med obetydlig böjning åt öster sin väg till Åsby, hvarest den tvärt afbrytes mot en i lika höjd med sandåsen, dervarande klippa, och börjar först invid kyrkan åter visa sig, men betydligt lägre och svagt docerande åt alla håll; i Dalelfven visar den sig åter, och bildar den smala 5/8 mil långa landssträcka, å hvilken Öns by är belägen, höjer sig ännu engång och bildar Arnön innan den från Sissudden på Westmanlands fasta land fortsätter sin väg inom detta landskap.

På Winnersjöbyns mark finnes ett betydligt kalkstensbrott, som dock i anseende till dess sankabelägenhet är svårarbetadt, endylik är och på Jufvansbo och Gundbo byars område, samt på Ingevara och Rönäs mark; i dalgångarna emot elfven sandstensblock, sparsamt strödde; malmandelningar saknas deremot inom socknen.

Forts nästa nr.

Julmarknad

Årets julmarknad är förlagd till Stavgården, Åsunden.

Söndagen den 9 december kl. 13.00 öppnas marknaden.

Jan Wallner har lovat att ordna busstransport kostnadsfritt från Brunn. Buss avgår kl. 12.30 från brandstationen och när marknaden är slut går bussen tillbaka.

Det blir som vanligt brödförsäljning, kaffeservering, lotterier, underhållning m m.

Gåvor till marknaden emottas tacksamt.

VÄLKOMNA!

Gamla gravstenar

För åtskilliga år sedan förekom det att "uttjänta" gravstenar fraktades från kyrkogården. De kom till användning bl a som trappstenar.

Anton Eklund, tel. 0291/10657, vill förteckna sådana stenar. Det är givetvis inte fråga om att flytta stenarna. De få ligga där de ligger.

Anton tror också att det finns många fornfynd, stenar eller metallföremål, som tagits till vara under årens lopp och nu förvaras i hemmen. Någon registrering eller anteckning om sådana fynd har aldrig skett. Den som har något att berätta om fynd av det här slaget ska höra av sig till Anton.

RUSCH KRING BUSTJEN

Julfest för hela familjen ordnas i sedvanliga former Trettondag Jul, söndagen den 6 januari, kl. 14.00.

Lokal är Folkets hus, f d NTO-lokalen.

VÄLKOMNA!

Fotografier

Hembygdsföreningen har ett ganska rikhaltigt fotoarkiv med bilder från äldre tid. Vänliga medlemmar har överlämnat dessa foton. De är ovärderliga.

Men från föreningens egen verksamhet, midsommarfester, hembygdsfester, julmarknader, julfester etc. finns ingenting samlat. Vi skulle gärna vilja göra en utställning med sådana bilder.

Har Du foton av det slaget så hör av Dig. Vi ordnar kopior av de original som Du inte vill avvara.

Givetvis är vi också alltid intresserade av foton från gammal tid. Även foton som kan tyckas otydliga kan vara värdefulla.

Årsavgift för 1990

Inbetalningskort bifogas detta Rovblad till de medlemmar som inte betalat årsavgiften för 1990.